

Bevezető

Jelen mű kiadásával nemcsak a magyar történelem megannyi fehér foltja egyikének a felszámolásához szeretnénk hozzájárulni, hanem egy méltatlanul szinte ismeretlenül és elismerés nélkül maradt tudományos életműre is rá kívánjuk irányítani a közfigyelmet, a mű posztumusz kiadásával adózva alkotója emlékének.

A szerző

Bíró Sándor rangos tudós volt és életének egy viszonylag kedvezőbb fiatalkori szakaszában szellemi közéletünk élvonalában állt – erről tanúskodik a jelen munka már az első kézbevitelnél, ezt igazolják Mester Miklós életrajzi közlései és bibliográfiája. Szerzőnk a magyar, az egyetemes és a román történelem tudósa, egyház- és művelődéstörténész volt, aki századunk erdélyi művelődésének dinamikus korszakában, az 1930-as években a kiemelkedő jelentőségű Erdélyi Fialokmozgalom alapítóközösségéhez és szűkebb vezetőgárdájához tartozott.¹

Kik is voltak az Erdélyi Fialok? Bíró Sándort is jellemzi Mikó Imre, az egykori főmunkatárs: „Azoknak a nevében szólaltak meg, akik »nyomasztó gyermek- és ifjúkor után [...] beleszülettek« az első világháborút követő új helyzetbe, akik ezen a földön kívántak gyökeret verni, s a népben »rejlő emberi értékeket [...] az egész világ számára« akarták kitermelni. Akik »annak a földnek a gyermekei, amelyben [...] a különböző fajú népek egyetértésben éltek egymás mellett« és közös eszményt alakítottak ki: 'fajok találkozását az emberi értékek magaslatán'.² Ezekre a folyóirat programadó cikkéből³ vett idézetekre hivatkozva Mikó Imre megállapítja, hogy az 1930-ban „főiskolás lap”-ként jegyzett folyóirat indulása egy szellemi mozgalom zászlóbontását is jelentette. „1934-től kezdve, amikor munkatársainak nagyobb része már elvégezte a főiskolát, »a romániai új magyar nemzedék folyóiratá«-nak nevezi magát.” 1930 és 1940 között 47 száma jelent meg. Protestáns fiatalok alapította folyóirat ez, főmunkatársai között azonban már a második számtól kezdve Dsida Jenő, az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség ifjúsági tagozatának elnöke is ott van. „Az Erdélyi Fialok Ady Endrét, Szabó Dezsőt és Móricz Zsigmondot vallották tanítómestertüknek, s Bartók és Kodály nyomdokain indultak ki a faluba.” Az ifjúsági közgondolkodás megváltoztatására, reális kisebbségi helyzetűt kialakítására törekedtek. „Puritán erkölcsiségű, feddhetetlen és toleráns egyéniségűk, tájékozottságuk és munkabírásuk formálta azt a demokratizmust, amely a protestáns valláserkölc és intézményi hagyomány alkotmányosságából, liberális és antidogmatikus felfogásából, a történeti erdélyiségből és a korparancs új transzilvanizmusából nőtt ki.”⁴ Dimitrie Gusti, a nemzetközi rangú román társadalomtudós román egyetemistákkal végzett falukutatásaiban több magyarországi és erdélyi magyar fiatal is részt vett, Bíró Sándort közöttük is ott találjuk. E mély nemzeti és szociális felelőséggel áthatott, pártpolitikától tartózkodó, harmadik utat kereső, vallási tekintetben liberális mozgalomnak igen jelentős szerepe volt a súlyos helyzetbe került erdélyi magyarság szellemi arculatának formálásában, és különösen az erdélyi falumunka – a nép gazdasági, művelődési, művészeti állapotait és a nemzeti együttélés helyzetét feltáró szociográfiai működés – megszervezésében. Az Erdélyi Fialok, az akkoriban Magyarországon megjelent kritikus szociográfiai munkák részletes ismertetésével, állást foglaltak az üldözött szerzők, a népi írók mellett. Ugyanakkor fáradhatatlan szervezőmunkával sikerült megakadályozniuk a házsongárdi temető műemlék jellegű sírjainak és síremlékeinek fenyegető kisajátítását is. „Kovács s választóvíz volt a maga idején ez a főiskolai folyóirat.” E fiatalok „soraiban még együtt lehettek a jövő kommunisztái és szélsőjobboldali elemei, szabadkőművesek és klerikálisok, népiesek és urbánusok, a tanszilván és a nacionalista felfogás hívei [...]” – összegez Mikó Imre idézett visszapillantásában.

Bíró Sándor élete azonban a fényes indulás ellenére is, külső eredményeiben mégis sikertelen út. Jellegzetes 20. századi magyar sorsnak látjuk az övét, ha tudását és képzettségét elért eredményeivel, tudományos és közéleti tekintélyével, kiadatlanul maradt kéziratának jelentőségével és magában minden bizonnyal felvázolt, de kivitelezhetetlen további terveivel összevetjük. Még a tartózkodó életrajzi vázlatból is kitűnik Bíró Sándor életútjának sorozatos akadályoztatása, ami a magyarsághoz való tartozása és tudományos témaválasztásának jellege miatt kísérte a tudást. Hiszen amikor szerzőnk Nagy-Románia magyarokat sújtó politikája tárgyalásában többek között a közoktatás, a tudományos és irodalmi élet, az egyházak kálváriájáról ír, kimondatlanul saját pályája sorsszerű tehertételeiről is vall. Mindennek folytatásaként pedig nem nehéz elképzelni az erdélyi menekült személyes életének és tudományos pályájának további buktatóit az 1945 utáni, háborút veszített „népi demokratikus” Magyarországon, ahol a Bíró Sándort foglalkoztató nemzeti sorskérdések valóságghú feltárása iránt évtizedeken át vajmi kevés hivatalos érdeklődés mutatkozott. Kis és középszerű állások; egyetemi tanszék, akadémiai tagság és egy fontos tudományos munkásságnak a szükséges szervezeti, anyagi és személyi eszközökkel való hivatalos támogatása helyett őrlődés a mindennapok küzdelmeiben, adatgyűjtés és kéziratgépelés az íróasztalfiók számára, hiábavaló kilincselés és várakozás a nagyobb munkák nyilvánosságra hozatalára – így képzelhetjük el Bíró Sándor életét a szófukarságukban is vallomástevő adatok olvastán. Szerkesztői munkánk során szomorúan tapasztaltuk, hogy Bíró még az egyébként igen jól tájékozott, művelt emberek többsége sem ismeri. Szerkesztőbizottságunk igen jellemzőnek találta jelen munkának Bíró által szánt címét is: hétköznapien szürke cím ez; túlzott szerénységre utal, és feltehetően olyan szándékkal, hogy ezzel is növelje a kiadás esélyeit. Emiatt a mű valódi jelentőségére utaló új címet kellett adnunk (lásd a szöveggondozói utószót).

A kézirat útja

A kötet alapját képező kézirat hányatott sorsa beleillik e képbe. A szerző életében nem talált kiadóra, osztozva ezzel az utóbbi évtizedek nem egy jelentős magyar szakírójának sorsában. Mester Miklós, a tudós földije, életútjának közeli ismerője így ír erről egy feljegyzésében: „A szerző életében mindent elkövetett, hogy az általa is élete legnagyobb történettudományi alkotásának tekintett művét külföldön kiadja. Magyarországi kiadásról – a nehéz körülményeket ismerve – eleve lemondott. De, sajnos, külföldön sem sikerült életében célját elérnie. Nagyon csalódottnak érezte magát. Én hiába biztattam, hogy életműve maradandó alkotás és annak értéke nem attól függ, hogy életében kiadják-e vagy sem. Ennek ellenére a csalódás fájó érzése elkísérte őt élete végéig.” Bírónak a hazai kiadást illető borulását a halálát követő helyzet is igazolta. Szellemi hagyatékát még életében Mesterre bízta, aki az anyagot F. Csanak Dórával, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának vezetőjével rendezte. Sikerült a kéziratokat több példányban le is gépeltetni. Mi történt ezzel az anyaggal? „Egy-egy példányt a vezető magyar intézmények (Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet, Külügyminisztérium, Pécsi Tudományegyetem stb.) kéziratárai megvásároltak, természetesen a kiadás jogának megszerzése nélkül. Így lehetővé vált, hogy egyes emberek tanulmányozhassák az életművet Magyarországon. Néhányan munkájukban egyes részeket fel is használtak belőle.” (Mester Miklós) Ennek nyomait ott találjuk a három kötetes Erdély története néhány lábjegyzetének utalásaiban is, Bíró mondanivalójának lényegét azonban már nem.

Ha már a hazai kiadás meghiúsult, legyen most elégtétel a Bíró Sándor által képviselt eszmék híveinek, hogy viszonylag rövid időn belül legalább Nyugaton sikerült nagy művét kiadni. Bár egy ilyen munka publikálása nem egy „társadalmi munkára” alapozott ám mégis költséges, kis példányszámú és a hazai olvasóközönség széles rétegeit más okokból sem könnyen elérő kiadás feladata volna – mégis bízunk abban, hogy akik e munkát kézbe veszik, együtt örülnek velünk annak is, hogy mindebben jelképesen egy világrészen átívelő új magyar nemzettudat erői működtek közre.

A hazai megjelentetés lehetőségét nem látva, Mester Miklós az Egyesült Államokba juttatta ki a kéziratot, remélve, hogy ott kiadóra talál. Ez a kísérlete sem hozott gyümölcsöt. A munkára végül is Sztáray Zoltán figyelt fel, felismerve rendkívüli történelmi értékét és hézagpótló voltát. A munka

szerzői jogát megszerezve Bíró Sándor özvegyétől, annak egy fejezetét közreadta az Új Látóhatár 1986-os évfolyamában, majd baráti körében mozgalmat indított a kiadás támogatására.⁵ Sztáray az így összegyűjtött összeget is felajánlva a megjelentetés költségeihez, 1986 elején a kiadás érdekében az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemhez fordult. Elnökségünk a lektori bizottság egyhangú javaslatára elfogadta Bíró Sándor művét könyvbaráti illetménykötetnek. Ezzel biztosítottuk a kiadás anyagi alapját.

Sztáray Zoltán átruházta a magyar nyelvű kiadás jogát az EPMSZ-re; az Európába visszaérkezett kézirat a lektorálás, szöveggondozás, szerkesztés és sajtó alá rendezés sok időt és erőt igénybe vevő útjára léphetett. E nem könnyű munkában igen sokfelől kaptunk értékes szakmai támogatást és anyagi segítséget. Különös köszönettel tartozunk magyarországi és nyugat-európai szaktanácsadó, forráskutató és -ellenőrző barátainknak. A könyv megjelenéséért azonban elsősorban az EPMSZ könyvbaráti körének hűségese nemzetközi tábora és illeti köszönet, melynek előfizetői bázisa nélkül könyvkiadási sorozatunk nem létezne, és Bíró Sándor munkája sem kerülhetne az olvasó kezébe.

A mű

Ami a jelen munka érdemi értékelését illeti, az nem a kiadó és nem a szerkesztői munkaközösség feladata. A mi dolgunk a művet nyilvánosságra hozni, és ezzel méltatásának és bírálásának nyilvános folyamatát lehetővé tenni a szakértők és az olvasóközönség számára. Úgy véljük azonban, hogy nekünk is jogunk, sőt kötelességünk a kiadást indokolnunk, a mű fő erőnyeit és gyengéit megemlítenünk. A mű legfőbb erőssége a szociológia komparatív szemléletének és módszerének egyszerű és mégis meggyőző alkalmazása: két állam nemzetiségpolitikai gyakorlatának és két nép kisebbségbeli életkörülményeinek gazdag empirikus anyag felhasználásán alapuló tárgyilagos – és javarészből román forrásokat idéző – bemutatása, az eredmények higgadt, gyűlölködéstől mentes egybevetése. Az összkép még meggyőzőbb lesz azáltal, hogy Bíró összehasonlító módszerét a vizsgált társadalmi tárgyból adódó lehetőségek határáig kiterjeszti. Szerzőnk ugyanis az első világháború előtti Románia saját kisebbségeinek, továbbá a Magyarországon kívül másutt is (Ausztriában, Bulgáriában, a cári Oroszországban és Szerbiában) élt román kisebbségek jogviszonyairól és életkörülményeiről is beszámol, sőt több helyen az akkori Európa más kisebbségi viszonyaira is kitér. Ha Bíró, mindent összevetve, Nagy-Magyarország kisebbségpolitikáját az Erdély fölötti uralmat átvevő Nagy-Romániáéval szemben – az utolsó egy-két évtized torzulásai ellenére is – egyértelműen pozitívan ítéli meg, úgy ez e három dimenzióra támaszkodó értékítéleteinek is következménye. A régi Magyarország románságának, nemcsak a Trianonnal Romániához csatolt magyarság, hanem az egybeült kisebbségi sorsban élő román nemzetiség sorsánál is sokkal jobbak voltak mind általános, mind nemzetiségi létviszonyai. Ne térjünk ki a szerzőt ezen végkövetkeztetése kifejtésében segítő forráskutatói, adatgyűjtői, szerkesztői és nem utolsósorban etikai eredményekre, hanem hívjuk fel az olvasó figyelmét a munka fő gyengéjére, az egyenlenségre. A műnek kárára van a szigorúan szaktudományos és az ismeretterjesztő gondolatvezetés, a szentvelenül száraz, és a népszerűsítő, illetve a helyenként érzelmileg fűtött stílus közötti váltások. Ez okozza a két kötetet egymástól elválasztó módszer- és stílustörését. Míg Bíró az első könyvet egy lezárult korszak szaktörténéseként írja, a másodikban főleg mint saját korát élő és népet kutató szociográfus, sőt nemegyszer mint lelkiigondozó jelenik meg, aki személyes élményekből és kortársi beszámolókból is sokat merít. Az első rész feszes, fegyelmezett, tárgyilagos hangvétele után a második helyenként erős érzelmek fűtik, és olykor bőbeszédű is. De ez érthető, ha a szerzőre személyes életsorsként is ránehezedő tragikus tárgyat tekintjük, és azt, hogy Bíró Sándor hosszú éveket, sőt évtizedeket áldozott műve véghezvitelére, a létfenntartást biztosító mindennapi munka utáni szabadidőben írt, szerkesztőtől és kritikustól elszigetelten?

Meggyőződésünk, hogy e másodrendű, a teljesítmény alapvető értékét nem érintő gyengék ellenére nagy jelentőségű művet vesz kézbe az olvasó. Bíró Sándor munkája a magyar–román kapcsolatok történetét, egyetemes nemzeti történelmünk egészét alapjaiban érinti, nagy, sőtét ürbe világít be, és szemléletünket is alakítja. Erre most, a két állam kapcsolatainak újabb válsága és a

romániai magyarság akut létveszélyeztetettsége idején különösen szükség van. A mű nemcsak a történelem ama bizonyos fehér foltjainak egyikét segít felszámolni, hanem szemléletet és cselekvési stratégiát formáló tanulságokkal is szolgál. Kiderül, hogy az 1918 előtti Magyarország nemzetiségi jogrendje és gyakorlati politikája a sorozatos és tervszerű kihívások miatti sajnálatos visszavonások ellenére is megfelelt kora mértékének: liberális, türelmes és nyitott volt, főképpen pedig megállta a helyét a románság akkori életkörülményeihez viszonyítva. A románságnak Magyarországon mint kisebbségnek jobb sora volt, mint bármely más országban, nem egy tekintetben Romániát magát is beleértve. Az még érthető, hogy ez a tény a két világháború közötti revizionista Magyarországon nem volt hivatkozási és viszonyítási alap. Még az is, hogy az üdvözültségi ideológia uralmának 1945 utáni idejében egy, úgymond a történelem törvényszerű menete által meghaladott, örökre letűnt kor vívmányainak dicsérete ellentmondott volna a hatalom akkori dogmáinak: egyrészt a szocializmusnak köszönhető vívmányokat, másrészt különösen a nemzeti kérdés egyszer s mindenkorra szóló tökéletes megoldását illetően. De az már aligha van rendjén, hogy bár Magyarországon egyéb vonatkozásban, már 1956 óta folyik a paradicsomi kényszerillúziók és következményeinek bírálata és felszámolása, a népi demokratikus és szocialista nemzetiségpolitika gyakorlati kudarcát nevével nevező szólásszabadság azonban csak a legutóbbi időkben kezdett utat törni magának, amikor már javában égett a ház. Bíró Sándor egyik érdeme, hogy e veszélyre korán felhívta a figyelmet, helyesebben: hogy felhívhatta volna, ha témája és mondanivalója annak idején hivatalos figyelemre méltónak találtatott volna.

Egy évtizedek óta téves külpolitikát nem könnyű átállítani, még ennél nehezebb a nemzedékek óta hiányos és torzított történelmi ismeretanyagot pótolni, belőle korszerű kulturális szemléletmódot és hatékony politikai cselekvésmintát fejleszteni. Igaz, e téren a hivatalos Magyarországon a legutóbbi időben változás mutatkozik, ami azonban egyrészt a növekvő demokratikus nyomás eredménye, másrészt improvizációival nem sok eredménnyel kecsegtet. Hirtelenségével, a némaság évtizedeinek ellenhatásaként, „lent” a handabandázókat bátoríthatja és „fönt” a nemzetiségi kérdéskörből ópiumot kotyvasztóknak kedvez. Ha menténket valahol elgomboltuk, csak az egész mente újragombolása segít – javasolta Deák Ferenc. Egy, államisága évezedes voltára – újra – büszke nemzet csak értékrendszere egészéből, általános konszenzusból fakadó, bölcs és hosszulejárható nemzetiségpolitikától várhat eredményeket. Az elsősegélynyújtás ránk szakadt feladatai mellett el kell kezdenünk egy körültekintő, higgadt, emberséges nemzetiségpolitika megalapozását. Ennek tudományos és kulturális dimenziójában az egyik feladat a Bíró Sándor-féle műveknek nemcsak felszínre hozása, hanem széleskörű terjesztése és megvitatása. „Megint egy könyv, amelynek idehaza kellett volna megjelennie!”⁶ Nemzeti ügyünk keserű ürömcseppjei azonban elnyomják a kiadói öröm és büszkeség ízét, hiszen e megállapítás egy téves kultúrpolitika bírálatait jelenti, mert ilyen munkáknak Magyarországon kell – kellett volna már régen – megjelenniük, nagy példányszámban, méltányos áron, és az általános hozzáférhetőség egyéb tilalomfái nélkül. Nyugati magyar kiadók évtizedek óta csodával határos módon jelentetik meg műveiket, nagy ráfizetés mellett is drágán, és a hazai közönség számára nem hozzáférhetően. Bíró Sándor Magyarországon írt s őrzött munkája még ma is, házunk égése idején is csak Nyugaton talált kiadóra. Végre megjelenik, de hányan fogják Magyarországon olvasni?

A műből leszűrhető tanulság a román–magyar viszonyt, jelesen a románság vezető rétegeinek Magyarországgal szembeni alapvető beállítottságát és hosszútávú stratégiáját érinti. E tanulság már önmagában is lehangoló. A külön tárgyalt két korszakot ugyanis egyöntetűen a hangadó román politikai és szellemi elítélte eltökéltsége határozta meg, azon kíméletlen törekvése, hogy Erdélyt – minden nemzetiségi vívmány és fejlődési lehetőség ellenére, széles román néprétegek egyébirányú törekvéseinek ellenére, az óromániai állapotok ugyancsak fogyatékos voltát figyelmen kívül hagyva – bármilyen áron Romániához csatolják, majd pedig a maguk Nagy-Romániájában saját ígéreteiket és a nemzetközi kötelezettségeket semmibe vevő egyeduralmat valósítsanak meg. Ha Bíró nyomán azt kérdezzük, vajon milyen magyar nemzetiségi politikával lettek volna a Szent István-i ország határai fenntarthatók, úgy kénytelen vagyunk megvallani: ilyen politika nem volt, nem lett volna lehetséges, hiszen Románia, mindenre elszántan, igényt tartott az egész Erdélyre, mégpedig a teljes külső és belső szuverenitás abszolútizáló kategóriái szerint. Ilyen igényvel pedig

két állam ugyanazt a területet egyidőben nem birtokolhatja. Erdély, a 19. század kezdete óta uralkodó egyik vezéreszmének, a nemzet és a nemzetiség gondolatának, és az e talajon sarjadt nacionalista torzulásoknak egyik igen jellemző tárgya: expanszív, agresszív, mindent kizárólagossággal bírni akaró mitizált ideológiák, és a mindenkori szűkös területiség feloldhatatlan ellentmondásának egyik tragikus példája. Erre az ellentmondásra utal Kiss Gy. Csaba jelentőségteljes, „sűrű” fogalma is: a 19. században készülnek a nemzeti mozgalmak „vágy-térképei”.⁷ Ha a vágyak, az egymásnak ellentmondó ideológiák és az általuk rajzolt egymást kizáró térképek közötti ellentmondás kirobban – és ennek korszaka a 20. század –, úgy ez lehetetlen és embertelen vállalkozás lesz, nyomában szükségszerű a katasztrófa.

Ha pedig az akkori Románia nacionalista célkitűzéseit e gondolattal felmérő Bíró Sándor aggóató üzenetét az utóbbi évek eseményeire figyelve fogjuk fel, úgy az erdélyi magyarság sorsát még inkább veszélyeztetettnek kell látnunk. Nehéz a gondolatot elhárítani, hogy a régebbi és a mai román nemzeti politika egy és ugyanazon radikális stratégia szerves részét képezi, mely az időmúlással egyre szélsőséesebb, az erdélyi nemzetiségekre egyre végzetesebb célokat követ, melynek kontinuitását csak lélegzétvételnyi időre szakította meg az 1944/1945 utáni évtized. Ha Bíró Sándor gondolja az erdélyi magyar uralom felszámolásának módja, majd azt követően a kisebbségivé vált magyar sors diszkrimináltsága és jogvesztése volt, úgy összehasonlító művének mai folytatója valamennyi romániai kisebbség intézményeinek, anyanyelvének és létének végső veszélyeztetettségéről kellene hogy beszámoljon.

És itt jutunk el Bíró Sándor művének a mai magyarságnak szóló talán legfőbb tanulságához.

A könyv rádöbrent bennünket a két világháború közötti Erdély nehéz magyar létének viszonylagos voltára. Még ha – Bíró Sándor viszonyítási távlatából – Románia akkori magyarságának sorsa messze nem is érte el Nagy-Magyarország kisebbségi politikájának mértékét, mégis, e sors a mai realitások távlatából, ha nem is jönnek, de elviselhetőnek, főleg pedig nyilvánosan és intézményesen megvédhetőnek és fejleszhetőnek tűnik. Hiszen bármilyen messzire is esett a királyi Románia egy nyugati típusú jogállamtól és demokráciától, volt azért egyesülési és társulási szabadság, volt magyar párt, voltak művelődési és sajtóintézmények, voltak független szellemű és belső életű magyar egyházak, voltak a magyar kisebbség támogatására ráutalt román politikai áramlatok, és voltak a kisebbségi panaszok nyilvánosságra hozásának és jogorvoslásának a romániai kisebbségek által is elérhető nemzetközi fórumai.

Bíró Sándor nyomasztó végkicsengésű műve azonban nekünk szóló pozitív alaphangú üzenetként olvasható. Ha a mai sötétségben órá hallgatunk, erre szólít fel: a romániai magyar és egyéb kisebbségek egzisztenciális megmentésének legfőbb előfeltétele az egyéni és csoportos emberi jogokat alkotmányosan garantáló, demokratikus berendezkedésű román jogállam létrejötte. E célért nekünk, magyaroknak, azért is kötelességünk küzdeni, mert magának a román népnek valóságos létérdekeit is kizárólag egy ilyen Románia képes szolgálni. Van-e erre reális esély? Kelet-közép- és Kelet-Európa népei nagy megrázkódtatások árán már szabadulnak a modern kori „tökéletes társadalom”-mítoszvilágnak legalább a „szociális boldogság”-ról elnevezett tartományából. Bízunk kell abban, hogy a kárpótlást célzó nagynemzeti paradicsom-mítosz mákonyos, vérgőzös illúziójából is törvényszerű a felébredés. Ezt kell megvámunk, és a megtévesztett és lezüllesztett embertársainknak kijáró türelmes segítségnyújtással elő is kell mozdítanunk ezt. Segíthet ebben a sokat emlegetett, de gyakran nem követett ezredéves honalkotó vívmányaink időszzerű feladatokra váltása; elsősorban saját állam- és társadalomberendezkedésünk átalakítása: a szabadelvű, demokratikus, magyar jogállam felépítése. E létfeladat teljesítése nemzeti sikerélmény, a belőle származó nemzetközi elismerés messze sugárzó vonzerő és tekintély lenne.

Kiadói távlat

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Bíró Sándor munkájának kiadásával a kiemelkedő jelentőségű, de hozzáférhetetlen erdélyi művek publikálását folytatja. Elsőnek Tamási Áron Szülőföldem című művét jelentettük meg újra – csonkítatlan szöveggel –, miután hiába vártuk,

hogy akár Romániában, akár Magyarországon újra kiadják. Ezt követte Mikó Imre Huszonkét év című műve.

A szépirodalom nyelvén valló írás után, ebben a műben a jogtudományok kiváló művelője, az egykori kisebbségi jogvédő politikus ábrázolja az erdélyi magyarság első világháború utáni politikai életét. Mindkét írás sine ira et studio jelenít meg egy bonyolult kort, mindkettő fenntartás nélkül a békés magyar–román együttélés mellett tesz hitet az erdélyi magyarság keserves sorsa ellenére is. Ezt a hitet valljuk mi is, még egy öregedő makacs diktátor nézői tervei láttán is.

Bíró Sándor művét most abban a meggyőződésben tesszük le Tamási Áron és Mikó Imre munkái mellé, hogy benne hasonló szellemi irányzat és erkölcsi beállítottság kap hangot. Tudjuk, hogy Tamási Áron fölismerte az Erdélyi Fiatalok igazi jelentőségét; 1937-ben a Cselekvő erdélyi ifjúság című cikksorozatában alapos értékelést adott a mozgalomról, és síkra szállt a Vásárhelyi Találkozón való részvételükért is. Ami pedig Mikó Imrét illeti, hadd idézzük a Huszonkét évből a következő sorokat: „[...] tárgyilagosságra törekedtem a román kormánnyal folytatott küzdelmek leírásánál, bár a tárgyilagosság ezen a téren már kiment a divatból. Politikailag érett nemzetnek azonban még a háború idején is tisztán kellett látnia, a román kormányok magyarellenes politikája pedig a tények bizonyító erejével önmaga helyett beszél. A román néppel szemben semmiféle elfogultság sem vezet, és ma éppúgy, mint kisebbségi sorsban a két nép közötti együttélés lehetőségének megtalálását tartom nemzetiségi politikánk egyik legfontosabb feladatának. [...]

Az erdélyi magyarság román uralom alatt töltött huszonkét éve páratlan nevelő iskola annak számára, aki azt végigküzdötte. De a román kormányok kisebbségi politikája is intő példa mindenkinek [...]. S ha ezt a munkát valakinek ajánlani kellene, akkor annak a sok névtelen magyarnak ajánlanám, akikről ebben a könyvben név szerint nem történik említés, de akik a kisebbségi sors megpróbáltatásait vállalták és kitartással viselték.”⁸

Bíró Sándor munkájából ugyanez az üzenet szól hozzánk, az Erdélyi Fiatalok Bíró Sándorának üzenete, aki hű maradt mozgalmához, barátaihoz és az erdélyi szellem lényegét kifejező „vallani és vállalni” gondolatához: megvallotta az erdélyi magyarság sorsával egybefűző elszakíthatatlan kötelekeket és vállalta az ebből eredő felelősséget, munkát és útmutatást.

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem e szellemben kíván működni továbbra is, ennek jegyében adtunk közre még két fontos írást: Illyés Elemér átfogó tanulmányát a romániai magyarságról Harminc év című kötetünkben, legújabbán pedig a Csángó strófákat Lakatos Demeter tollából.⁹ Hisszük, hogy e becses, régi vagy újabb keletű munkákkal értékes műveket adunk olvasóink kezébe, és hogy lehetőségeinkhez mérten hozzájárulhatunk korkép és gondolat igazi elmélyítéséhez.

Berlin
Riehen

Balla Bálint
Szöllősy Árpád
közreműködésével

Jegyzetek

1. A mozgalom és a folyóirat eszméletörténeti jelentőségéről lásd Csapody Miklós: Egy nemzedék iskolája: az Erdélyi Fiatalok. Tiszatáj 38 (1984) 7: 42-54.
2. Mikó Imre: Az Erdélyi Fiatalok egy emberöltő múltja. In: Akik előttem jártak. Bukarest 1976. 14-34.
3. Az első szám 1930. január 17-18-án jelent meg a kolozsvári magyar társadalmi életben mindig nevezetes alkalmakat jelentő diákbalra, melyet félezernél több magyar hallgató rendezett meg, a később az Erdélyi Fiatalok falumunkáját is támogató Bánffy Ferenc báró védnöksége alatt. A programcikk szerzője Jancsó Béla.
4. Csapody M.: Jancsó Béla és az Erdélyi Fiatalok fellépése. Confessio 12 (1988) 2: 71.

5. Sztáray Zoltán kérésére közöljük, hogy rajta kívül az USA-ban többek között a következő személyek támogatták anyagilag a jelen kiadást: Koncz Lajos, Návori Kornél, Püski Sándor, Szathmáry Lajos és Teleki Béla az Erdélyi Szövetségtől.
6. Pomogáts Béla e megtisztelő szavakkal vezeti be Mikó Imre Huszonkét év című, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem által 1987-ben újra kiadott munkájának ismertetését [Két erdélyi évtized. Élet és Irodalom 32 (1988) 33: 10].
7. Kiss Gy. Csaba: Közép-európai írók – Közép-Európáról. Valóság 30 (1987) 5: 61.
8. Mikó: Huszonkét év, 6-7.
9. Illyés Elemér: Harminc év a romániai magyarok történetéből – 1956-1986. In: Harminc év 1956-1986. Szerkesztette Balla Bálint – Bárczay Gyula – Kovács Andor – Steinmann Judith – Szöllősy Árpád. Bern 1986. 426-457; Lakatos Demeter: Csángó strófafák. Válogatott versek. Válogatta, a szöveget gondozta és a bevezetőt írta K. Lengyel Zsolt – Szabó T. Ádám – Szász Judit Anna. Bern 1988.